

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN DEĞER ÖĞRETİMİNDE YAPTIKLARI İŞBİRLİKLERİ-NİTEL BİR ARAŞTIRMA¹

Muhammed Esat ALTINTAŞ*

Özet:

21. yüzyılda çeşitli ülkeler ve uluslararası kurumlar ve son yıllarda ise Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı değerler eğitimi alanında çalışmaya başlamıştır. Okullardaki değerler eğitimi öğrencilerin ahlaki gelişiminde önemli bir yere sahiptir. İşte bu ihtiyaçtan hareketle diğer derslerle birlikte 2005 yılında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgi dersi öğretim programında da değerler eğitimi bölümüne yer verilmiştir. Bu çalışmanın amacı, araştırmamıza katılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin değer öğretiminde hangi paydaşlarla, ne tür işbirlikleri yaptıklarını ortaya koymaktır. Bu çalışmada nitel araştırma modelinden yararlanılmıştır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır ve bu çerçevede 24 tane İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeniyle görüşmeler ve söz konusu öğretmenlerin derslerinde gözlemler yapılmıştır. Bu araştırmada mevcut problemin derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilmesi için sadece mülakat verilerinin yeterli olmayacağı düşüncesiyle nitel veri toplama tekniklerinden biri olan gözlem de kullanılmıştır. Elde edilen veriler “betimsel analiz” tekniği kullanılarak değerlendirilmiştir. Son olarak betimlenen veriler, literatür ışığında değerlendirilmiştir. Araştırmamızda yer alan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun bu konuda herhangi bir işbirliği yapmadıkları ve yaptıklarını ifade edenlerin ise değer öğretimine yönelik ilgililerle yeterli düzeyde işbirliği yapamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, değerler eğitimi, işbirlikler, öğretmenler.

Qualitative Study about Collaboration Used in Values Education by Religious Culture And Ethics Course’s Teachers

Abstract: Several countries and international organizations in 21th century and the National Education Ministry in Turkey in the last decade begin to study on the field of values education. Values education in schools have important influence on the moral development of students. For this reason, the chapter of ‘values education’ was placed to the curriculum of the course called as Religious culture and Moral Knowledge in 2005 in addition to other courses. This study investigated collaboration used in values education by religious culture and ethics course’s teachers. I examined teachers’ views with regard to the problem of this study by conducting interviews with them. Participation to the study was completely voluntary. I interviewed twenty four teachers. I observed their teaching in the classrooms. According to the results they don’t organize extracurricular activities concerning values education effectively. Findings were interpreted with the help of the related literature. Teachers in the study don’t collaborate with the people and foundations concerning values education effectively.

Key Words: Religious Culture and Moral Knowledge course, values education, collaboration, teachers.

* Yrd. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Bu çalışma 2014 yılında Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen “Öğretmenlerine Göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değer Öğretimi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Toplumların yaşadığı ahlaki sorunlara çözüm bulmak amacıyla belirli ahlaki değerlerin öğretimi konusunda özellikle son yıllarda genelde dünyada ve özelde ise Türkiye’de eğitim alanında değerler ve değer öğretimine yapılan vurgu ön plana çıkmıştır. Türk Milli Eğitimi Temel Kanununda, “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” başlığı altında, öğrencilere kazandırılması hedeflenen bazı değerlerden söz edilmektedir. Söz konusu kanunun ilgili maddesinde “Türk milletinin tüm fertlerini; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı bir şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” ifadelerine yer verilmiştir (MEB, 2010: 1). Bu genel amacın yanı sıra, Türkiye’de 2005–2006 öğretim yılından itibaren resmen uygulamaya geçirilen ilköğretim programlarının temel öğeleri arasında doğrudan değerlere ve değer öğretimine yer verilmiştir. Bu doğrultuda ilk ve orta öğretim düzeyindeki ders programlarında geliştirilmesi gereken değerler, hazırlanan program tanıtım kitaplarında belirtilmiştir. Özellikle Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarında, değerler ve değer öğretilimiyle ilgili ayrı bir bölüm hazırlanmıştır².

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi programında değerlere ve değer öğretimine doğrudan yer verilmesi önemli bir gelişme olmakla birlikte değerlerin öğretmenler tarafından öğretime nasıl konu edildiği daha önemlidir. Zira öğretmenlerin öğretim anlayış ve becerilerinin niteliği öğretim programının etkili biçimde uygulanmasında belirleyicidir. Bir öğretim programının başarısı büyük ölçüde öğretmenlerin programı benimsemelerine ve programda belirlenen amaçlar doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirmelerine bağlıdır. Okulda yapılan değer öğretiminin öğrencinin ahlaki gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülünce, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin değer öğretimine ilişkin görüşlerinin, deneyimlerinin ve uygulamalarının ortaya çıkarılması gerekir.

Değer öğretimi, öğrenci ile ilişki içinde olan tüm paydaşların işbirliği ile gerçekleştirilmesi gereken, çok boyutlu ve bütüncül bir süreçtir. Yani ne herhangi bir dersin öğretmeni ne de okul, değer öğretiminde tek başına

2 MEB, “Sosyal bilgiler programı ve kılavuzu (4-5)”, MEB Yayınları, Ankara 2004; MEB, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu” MEB Yayınları, Ankara 2010.

belirleyici unsurdur. Öğretmenler, aile, idareci, hizmetli, memur, kantinci hatta servis görevlilerine kadar herkese görevler düşmektedir; çünkü öğrencinin muhatap olduğu herkes, onun değerlerinin şekillenmesine ve ahlaki gelişimine etkiye bulunmaktadır (Aydın, 2011: 117-118; Milson, 2000: 149). Karakter eğitimi yaklaşımını savunanlar da, öğretmenlerin, karakter eğitimini gerçekleştirirken öğrencinin muhatap olduğu tüm paydaşlarla işbirliği içerisinde olması gerektiğinin üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Ryan ve Bohlin, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir³: “Bireyin karakter gelişimi, sosyal bir faaliyettir. Birey insani ilişkiler açısından oluşan sosyal çevre içerisinde vardır ve yetişmektedir. Bizim bu insani ilişkiler ağında temasa girdiğimiz insanlar, karakterli bireyler olmamıza katkı sağlamaktadırlar.” Bundan dolayı öğretmen, sadece sınıf içerisinde yaptığı öğretimle yetinmemelidir. Aynı zamanda öğretmen ailenin, okul toplumunun tüm üyelerinin ve çeşitli kurumların öğrencilerinin belirli erdemleri bilmeleri, içselleştirmeleri ve o erdemlere uygun hareket etmelerini sağlamak için gerekli çabayı topyekûn yerine getirmelerine öncülük etmelidir⁴. Bu çerçevede İlköğretim DKAB öğretmenleri de, öğrencilerin ahlaki değerleri daha iyi öğrenmelerini ve ahlaki gelişimlerini desteklemek için öğrencilerin aileleri, okuldaki meslektaşları, okul toplumunun diğer üyeleri ve sivil toplum örgütleri ile ilişkiler kurmalıdırlar, bu ilişkileri geliştirmelidirler.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin değer öğretimini nasıl gerçekleştirdiklerini incelerken, değer öğretiminin etkililiğiyle doğrudan ilgili olduğundan dolayı öğretmenlerin değer öğretiminde hangi paydaşlarla, ne tür işbirlikleri yaptıklarına özellikle bakılması gerekir. İşte bu nedenle, araştırmanın temel problemini, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri değer öğretiminde hangi paydaşlarla, ne tür işbirlikleri gerçekleştirmektedirler?” sorusu oluşturmaktadır.

2. Yöntem

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin hangi paydaşlarla, ne tür işbirlikleri yaptıklarını ortaya koymaya çalışan bu araştırmada nitel araştırma modeli benimsenmiştir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak mülakat kullanılmıştır.

3 Kevin Ryan ve Karen E. Bohlin, *Building character in schools : practical ways to bring moral instruction to life*, Jossey-Bass, San Francisco 1999, s. 12.

4 Jacques S. Benninga, “An Emerging Synthesis in Moral Education.”, *Phi Delta Kappan*, 1988, c. 69, s.6, ss. 415–18; Thomas. Lickona, *Educating For Character:: How Our Schools Can Teach Respect And Responsibility*, Bantam, New York 1991, s. 52; Edward A. Wynne, “Balancing Character Development and Academics in the Elementary School”, *Phi Delta Kappan*, 1988, c. 69, s. 6, ss. 424-426.

2.1. Katılımcılar

Bu araştırmanın örneklemini belirlemek için nitel araştırma modelinde yer alan “amaçlı örnekleme seçme yöntemi” kullanılmıştır. Örneklemin belirlenmesinde amaçlı örnekleme seçme yollarından biri olan “maksimum çeşitlilik” örneklemeinden yararlanılmıştır. Bu araştırmaya 24 öğretmen katılımcı olarak seçilmiştir. Araştırmaya 15’i erkek 9’u kadın olmak üzere toplam 24 öğretmen katılmıştır. Görüşmeye katılan öğretmenlerin 9’u 1-5 yıl, 5’i 6-10 yıl, 3’ü 11-15 yıl, 2’si 16-20 yıl, 5’i ise 21 yıl ve üzeri mesleki hizmet süresine sahiptir. Öğretmenlerin mezuniyet durumu incelendiğinde, 4’ü Eğitim Fakültesi DKAB, 6’sı İlahiyat Fakültesi İDKAB, 1’i İlahiyat Yeni Lisans, 10’u İlahiyat Eski Lisans, 2’si Yüksek İslam Enstitüsü ve 1’i İlahiyat Ön lisans mezunudur. Öğretmenlerin lisansüstü eğitim durumu incelendiğinde, 12 öğretmen yüksek lisans eğitimi almıştır. Ayrıca, öğretmenlerin 19’u devlet okulunda ve 5’i ise özel okulda görev yapmaktadır.

2.2. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Araştırmamızda “betimsel analiz” tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz tekniğinin tercih edilmesinin nedeni, araştırmamızın kuramsal çerçevesinin temel boyutlarının önceden oluşturulmuş olmasıdır. Bu araştırmada nitel verilerin analizinde NVivo 10 adlı program kullanılmıştır. Nitel verilerin analizinde öncelikle görüşmelerden elde edilen veriler Word belgesi olarak bilgisayara kayıt edildikten sonra NVivo 10 nitel veri analizi programına tek tek aktarılmıştır. Mülakat verilerinin Nvivo 10’da analizi yapılmadan önce öğretmenlerin mülakatta ne demek istedikleri anlamaya çalışılmıştır. Bu araştırmada, görüşülen öğretmenlerin görüşlerini aynen yansıtmak amacıyla, kod isimlerin kullanıldığı ve turnak içine yerleştirilen ‘aynen alıntılara’ sık sık yer verilmiştir. Bulguları raporlaştırırken, her katılımcının söylediğine tek tek yer verilmemiştir. Zira onlar farklı şekilde ifade etmelerine rağmen birbirine yakın noktalara temas etmektedirler. Çünkü alıntıların işlevi, sadece bir kişinin görüşlerini ve tecrübelerini göstermek değil aksine aynı düşünceleri paylaşan insan gruplarını temsil etmek için o alıntılara yer vermektir. Elde edilen bulgular aynen alıntılar şeklinde ortaya konduktan sonra, araştırmacı bu bulgularla ilgili yorum ve açıklamalarda bulunmuştur. Çünkü araştırmacının yorumlarının, aynen alıntılarla desteklenmesi yorumların inandırıcılığını artırabilir. Bulguların yorumlanması aşamasında konuyla ilgili literatürden önemli ölçüde yararlanmaya çalışılmıştır. Bunun için araştırmada bulgular betimlendikten sonra ilgili literatürden alıntılar yapılarak ve sık sık aynen alıntılara göndermeler yapılarak bulgular anlamlandırılmaya çalışılmış, neden-sonuç ilişkileri irdelenmiş, bir takım sonuçlara ulaşılmış ve bu

sonuçların, diğer araştırma sonuçlarıyla ne derece uyduğu veya çeliştiğine işaret edilmiştir.

3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırmamızda öğretmenlerin değer öğretiminde yaptıkları işbirlikleri belirleyebilmek amacıyla öğretmenlere, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde değer öğretimini yaparken kimlerle ve nasıl bir işbirliği yapıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin yaptıkları işbirliklere ilişkin ayrıntılı bilgi için Tablo 1’e bakılabilir.

Tablo 1. Öğretmenlerin Değer Öğretiminde Yaptıkları İşbirlikleri

	Meslektaşlar	Aile	Okulun Diğer Personeli
Ö1	-	-	-
Ö2	-	-	-
Ö3	-	-	-
Ö4	-	-	-
Ö5	-	-	-
Ö6	-	-	-
Ö7	-	-	-
Ö8	-	-	-
Ö9	-	-	-
Ö10	-	-	-
Ö11	X	-	-
Ö12	X	-	-
Ö13	X	-	-
Ö14	X	-	-
Ö15	X	X	-
Ö16	X	X	-
Ö17	X	X	X
Ö18	X	X	-
Ö19	X	X	-
Ö20	-	-	-
Ö21	-	-	-
Ö22	-	-	-
Ö23	-	-	-
Ö24	-	-	-
%	37.5	20.8	4.1

3.1.Meslektaşlar

Öğretmenlerin değer öğretiminde yaptıkları işbirlikleri kategorisinde yer alan birinci tema, *meslektaşlarla işbirliğidir*. 9 öğretmen (%37.5), meslektaşlarıyla işbirliği yapmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Rehber öğretmenimizle sürekli beraberiz. Mesela ahlaki davranışında bozukluk olan çocukları rehberlik hocamıza gönderiyoruz. O da dostça, arkadaşça bir yaklaşımla çocuğa yaklaşıyor, takip ediyor, bir dosya tutuyor, gelişimlerini takip ediyor. Yani eğer bir öğretmenseniz çok geniş bir açıyla olaya bakmak durumundasınız, diğer tarafta eğer birinci kademe ise sınıf öğretmeni, onu okutan öğretmenle konuları paylaşıyoruz, çünkü onlara biraz daha anaç bağlanma oluyor. Değerleri öğretebilmek için diğer öğretmenlerle olan toplantımızı, işbirliğimizi bu sene yoğunluktan dolayı savsakladık.” (Ö17)

“Mesela bir öğrencimizde yalan söyleme hastalığı var. Öğretmenler odasına gittim, tüm arkadaşlarla paylaştım. Herkes aynı tutarlılık yaklaşımında bulunsun, kurtaralım dedim. Bununla ilgili devamlı öğretmenlerle paylaşım içerisinde oluyoruz.”(Ö15)

“Ahlaki problemi olan çocuk için diğer öğretmen arkadaşlarla konuşuyorum. Birlikte çözüm yolu bulmaya çalışıyoruz.” (Ö16)

“Mesela sınıfın içerisinde istemediğimiz bir olay yaşanıyor. Siz çok iyi anlatıyorsunuz arkanızdan bu olay yaşanıyor. Böyle durumlarda rehber veya sınıf öğretmeniyle birebir görüşerek yapılacaklar üzerinde duruyoruz.” (Ö19)

“Diğer öğretmen arkadaşlarımla görüş alışverişinde bulunuyorum. Benim dersimde şu çocukla ilgili ahlaki davranış problemi var, sizle bu konuda ne yapabiliriz, diyorum. Okulun genelinde sistematik bir işbirliği yok. Mesela 8.sınıflarda şu değeri öğretim şeklinde diğer öğretmenlerle, okul yönetimiyle ilgili açıkçası bir girişimimiz olmuyor.” (Ö13)

“Dine karşı yakın olan ve müspet öğretmenlerle bir araya geliyoruz. Mesela bu hafta şu değeri veriyorum, bununla ilgili siz de katkı sağlayabilirsiniz, bu konuyla ilgili sorular sorabilirsiniz, bir örnek olay anlatabilirsiniz. Bunlar yazılı değil ikili ilişkiler veya bir araya geldiğimizde sözlü konuşuyoruz. Sistemli de denemez. Bu hafta

bu değeri veriyorum, siz de verin şeklinde planlama yok. Her hafta olmuyor. Belli dönemlerde yeri geldikçe tesadüfen oluyor. Rehber öğretmen benim inandığım değerlere ters olduğu için veya onun giyim kuşamını çok tasvip etmediğim için desteğini almaya yanaşmadım. Belki benim inandığım değerleri benimsediğini ve davranışlarına yansıttığını düşündüğüm rehber öğretmen olsa çok rahat gidip onunla bu konuda fikir alışverişinde bulunulur, ondan istifade edilir ve işbirliği yapabilirdim ama olmadı.”(Ö11)

“Bizim okulumuzda özel olarak tahsis edilmiş değerler eğitimi birimiziz var. Aslında türkçe öğretmeni ama kendisine alanıyla ilgili fazla ders verilmiyor ama asıl işi değerler eğitimi. Okulumuzda buna tahsis edilmiş odamız var. Her ay biz orada öğretmenlerle birlikte topluyoruz mutlaka. Önce bu ay ne yaptık değerler eğitimiyle ilgili. Mesela çocuklara sabır ve cesaretle ilgili bir kompozisyon yazdırma işi yapıldı mı. Bu hedefleri tüm derslerde yapmaya çalışıyoruz. Belirli değerler seçiliyor bu toplantıda ve tüm derslerde işleniyor. Bu faaliyeti Türkçe, Sosyal Bilgiler ve DKAB öğretmeni ile birlikte yapıyoruz. ” (Ö12)

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de görüleceği üzere 9 öğretmenin, öğrencinin çeşitli sorunlarını tanıma ve bu sorunları çözmeye konusunda meslektaşlarıyla işbirliğine gittikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin sorunlarının daha etkili bir şekilde çözümünün sağlanması için, öğretmenlerin meslektaşlarıyla iletişime geçmeleri ve onlardan destek almaları önemlidir. Zira öğrencilerin sorunlarına çözüm bulabilmek için öğretmenlerin, öğrenci ile ilgili olan herkesle ortak bir anlayış ve işbirliği içinde çalışmalarını gerekir⁵. Fakat Ö13’ün ve Ö17’in ifadelerinde de açıkça görüleceği üzere öğretmenlerin çoğunun, öğrencilerin belirli değerleri bilmeleri, içselleştirmeleri ve o erdemlere uygun hareket etmelerini sağlama konusunda meslektaşlarıyla sistemli ve planlı bir işbirliği yaptıklarını söylemek pek mümkün değildir. Hâlbuki öğretmenlerin, değer öğretiminde meslektaşlarıyla işbirliği içinde olmaları ve ortak bir anlayışla hareket etmeleri değer öğretiminin niteliği açısından önemlidir. Zira İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yapılan değer öğretimi, diğer öğretmenlerin derslerinde pekiştirilip veya tamamlanıp geliştirilirse, öğrencilerin değer öğretiminde istenilen davranışları

5 M. Korkmaz, *Kur’an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlilikleri*, TDV Yayınları, Ankara 2012, s. 313; Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayınları, Ankara 2005, s. 16.

kazanması kolaylaşabilir. Ö11, kendi anlayışına uygun değerler sistemine sahip öğretmenlerle işbirliğine gittiğini ifade etmesine karşın söz konusu işbirliğinin sistematik ve planlı olmadığı görülmektedir. Bir diğer öğretmen Ö12 ise, meslektaşlarıyla bir araya gelerek değer öğretiminin bütüncül bir şekilde nasıl gerçekleştirileceğiyle ilgili planlar yaptıklarını ve bu planı hayata geçirdiklerini ifade etmiştir. Ö12'nin görev yaptığı okuldaki değer öğretimi biriminden sorumlu Türkçe öğretmeniyle yaptığımız görüşmede, Ö12'nin bahsettiği işbirliğinin okulda etkin bir şekilde gerçekleştirilemediği tespit edilmiştir. Söz konusu Türkçe öğretmeni şunları söylemiştir:

“Bu özel okulda yapılan değerler eğitimiyle ilgili yapılan faaliyetler göstermelik yapılmaktadır, biz bunu da yapıyoruz demek için yapılıyor. Pratikte buna ne idare ne de öğretmenler önem vermiyorlar. Hatta her ay 20 kişi olan değerler eğitimi komisyonu genelde 4 kişi ile toplanıyor. DKAB öğretmeni dahi gelmiyor. Yani bu işbirliği çok sistematik ve istikrarlı yürümektedir bu okulda”

Özetle, meslektaşlarıyla işbirliğine gittiğini ifade eden 9 öğretmenden 7'sinin doğrudan değer öğretimiyle ilgili olarak meslektaşlarıyla işbirliği yapmak yerine bazı sorunlu öğrenciler hakkında diğer öğretmenlerle görüşmeler yaptıkları anlaşılmaktadır. Diğer iki öğretmenin ise doğrudan değer öğretimiyle ilgili olarak meslektaşlarıyla yaptıkları işbirliğinin sistemli, planlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilemediği söylenebilir. Bu temada dikkat çeken bir diğer husus, araştırmamızdaki öğretmenlerin genelde Türkçe ve Rehber öğretmenleriyle görüşmeye çalışmalarınıdır. Bu durumun temel nedeni, genelde okullardaki değer öğretimi biriminden Türkçe ve rehber öğretmenlerinin sorumlu olmalarıdır. Hâlbuki ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin, genelde tüm öğretmenlerle ama öncelikli olarak diğer Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleriyle değer öğretimi konusunda sistemli ve etkin işbirliği yapmaları gerekir.

3.2. Aile

Öğretmenlerin değer öğretiminde yaptıkları işbirlikleri kategorisinde yer alan ikinci tema, *aileyle işbirliğidir*. 5 öğretmen (%20.8), bazı öğrencilerin aileleriyle görüştiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veriler, aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

“Değer problemi olan çocuğun anne ve babasını çağırıyorum. Ben genelde onlara anlatıyorum, konuşuyorum. İşte alırlarsa anırlarsa ne ala, almazlarsa ben ne yapıyım artık.” (Ö16)

*"Velilerle görüşüp öğrencinin olumsuz davranışlarını bildiriyorum."
(Ö18)*

*"Veliyle paylaşıyorum mesela. Onlardan bilgi ve destek alıyorum
çocuktaki ahlaki davranışında bozuklukla ilgili. Ben çocuğumu hiç böyle
tanımıyordum diyor bu özelliğini. Ailesi fark edemiyor. Kişi sevdiğinde
kusur görmez. Dolayısıyla doktorun hastaya bakışıyla, annenin bakışı
farklıdır." (Ö17)*

*"Öğretimini yaptığım değerle ilgili problemi olan öğrencilerimin
ailelerini ziyaret ediyorum." (Ö19)*

*"Mesela çocuk küfrün yaygın söylendiği bir çevrede oturuyor, onun
küfrü terk etmesi noktasında, gerekirse ailelerle görüşüyorum. Bir
sınıfım var hep akademik başarıyı önemseyen. Not her şey onlar için.
Onların çocuklarının veli toplantısına girdim. Çocuklarımızı tost yiyen,
test çözen at yarışına çevirmişsiniz. Ama çocuklarımızda dini değerler
çok zayıf. Birbirlerine mal, geri zekâlı, ahlaksız gibi hakaretlerle
konuşuyorlar. Çocuklarımız birbirine küfrediyor. Çocuklarınıza
değerleri anlatıyorum, lakayt davranıyorlar. Lütfen çocuklarımızı önce
iyi insan yapalım. Evet, akademik başarı önemli ama iyi insan olmadıktan
sonra, yarın bir gün ana babasına hayırsız evlat olacak olursa ne olacak
diyorum. Bu konuda velileri de yetiştirmeye çalışıyorum." (Ö15)*

Yukarıdaki öğretmen görüşlerinde de görüleceği üzere 5 öğretmen (%20,8), öğrencilerin ahlaki sorunları hakkında aileleri bilgilendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu durum, söz konusu öğretmenlerin, öğrencilerin sorunlarının çözümüne yardımcı olmak maksadıyla ailelerle iletişime geçmeyi önemsedikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin öğrencilerin sorunlarının kaynaklarını ve bunlara yönelik çözüm önerilerini tek başına ortaya koyması pek mümkün değildir. Bu sebeple öğretmenlerin öğrenci ile yakın ilişki içerisinde olan aileyle görüşmeleri ve ondan destek almaları önemlidir. Ayrıca Ö19'un ifadesinde görüleceği üzere öğretmenlerin öğrencilerin evlerine ziyaretler düzenlemeleri, öğrencilerin evdeki durumu, geçmiş yaşantıları, ilgi, ihtiyaç ve sorunları hakkında ailelerden bilgi elde etme imkânını sağlayabilir. Bir de Ö15'in ifadesinde görüleceği üzere öğretmenlerin ihtiyaç duyulan konularda, ailelerle toplantılar düzenlemeleri, ailelerin değerler konusunda bilinç kazanmalarına yardımcı olabilir. Fakat bu temada dikkat çeken en önemli husus, söz konusu 5 öğretmen, okulda yapılan değer öğretiminin etkisini artırmak adına ailelerle işbirliği geliştirmek yerine öğrencilerde gördüğü herhangi bir olumsuz durum karşısında ailelerle görüşmektedir.

Öğretmenlerin etkin bir değer öğretimi gerçekleştirebilmeleri için, ailelerle işbirliği içinde olmaları ayrı bir yere ve öneme sahip olmasına karşın araştırmamıza katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%79.2), ailelerle herhangi bir işbirliği ve görüşme içerisinde olduklarını ifade etmemişlerdir. Araştırmamızda yer alan öğretmenlerin çok az bir kısmı (%20 .8) değer öğretiminde istenilen amaçlara ulaşmada yardımcı olabilecek en önemli unsurlardan biri olan aileden istifade ettiklerini ifade etmişlerdir. Değer öğretiminde geliştirilecek hedeflerle/kazanımlarla tutarlı bir çevre oluşturularak öğrencilerin bu çevre ile uygun koşullarda etkileşime girmeleri sağlanmalıdır. Aile ile öğretmenin çok sıkı ve verimli bir işbirliğine girmesi, aile ve okulda buldukları süreler içinde çocukların etkileştikleri çevreler arasında, kazandırılacak değerler açısından tutarlılığın sağlanmasını kolaylaştırır.⁶ Aile ve öğretmen, birbirlerinin eksikliğini gidererek ve birbirlerine destek olarak öğrencilerin ahlaklı birey olmalarına katkıda bulunabilirler. Örneğin öğretmen bir değeri öğretirken, ailelerin de bu değerini öğretimine yönelik aile içinde çeşitli etkinlikler yapmaları veya en azından bu değerini aksi istikametinde davranışlar sergilememeleri için öğretmen, ailelerle sürekli işbirliği içerisinde olmalıdır. Böylece, öğretmenler, ailelerle birlikte çalışarak okulda öğretimi yapılan değerlerin okul dışında hayata geçirilmesini sağlayabilirler. Bu, okulda yapılan değer öğretiminin başarısı için çok önemlidir.

3.3.Okulun Diğer Personeli

Öğretmenlerin değer öğretiminde yaptıkları işbirlikleri kategorisinde yer alan üçüncü tema, *okulun diğer personeli*dir. Sadece 1 öğretmen okulun diğer personeliyle işbirliği yapmaya çalıştığını ifade etmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlarda bununla ilgili elde edilen veri, aşağıdaki örnekte görülmektedir:

“Çocuğun çevresini komple kuşatıcı şekilde olaya yaklaşmak lazım. Mesela servisle gelip giderken kötü müzik dinlememesini sağlamak gerekir. Serviste çocuklar Tarkan dinleyince veliler şikâyet ediyor, hocam siz güzel dini değerlere ağırlık veriyorsunuz ama çocuk günde yarım saat acayip şeyler dinliyor. Bundan dolayı şoförleri uyarıyoruz. Onlarla toplantılar yapıyoruz. Öğretmenlik mesleği kadar önemli olduğunu günde bir saat çocuklarla beraber olduklarını, küfürlü konuşmaması gerektiğini, kibar, saygılı davranmasını, kadınlarla iletişimde daha hassas olmasını, çocuklar arasında kavga eden ayrıştırmasını, birbirine

6 Durmuş Ali Özçelik, *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2010, s. 17.

yer vermesi gibi yaptığı mesleğin önemini en azından ekmeğinin hatırına bu işleri yapması gerektiğini onlara söylüyoruz. Mesela aşçılara israf etmemesi gerektiğini, mesela çocuklara iyi ve sevdikleri yemek yaparak onların israfını en baştan engellemek, sevmediği yemeği yaparsın hiç kimse yemez, komplike bir yapı temizlik, güzel davranması, mesela bazı çocuklar aşçıdan şikayetçi oluyor, azarlıyor, yemeği verirken kaba davranıyor, yemeğimizi birbirine katıyor gibi, biz vardık böyle bir sıkıntımız var, ne yapalım, o zaman ben liseye geçiyim hocam dedi ben biraz küçük çocuklarla iletişimim zayıf, daha sevecen, tombiş birini getirdik. Hizmetlilere söylüyoruz, bir çocuk vardı ailesi geç alıyordu, hizmetli ablamızla görüştük sağ olsun, onun dadısı gibi, bu sefer çocuk onun koruması gibi onun peşinde hiç ayrılmıyordu. Ayrıca kendimde idareci olduğum için öğretmenlerin bizlerin desteğiyle birlikte değerler eğitimiyle ilgili etkinlikler yapmasına destek oluyoruz." (Ö17)

Yukarıdaki öğretmen ifadesinde de görüleceği üzere Ö17, görev yaptığı özel okulda bütüncül bir değer öğretiminin gerçekleştirilebilmesi için servis soförleriyle, hizmetlilerle, aşçılarla işbirliği yaptığını ifade etmiştir. Zira değer öğretimi okul içerisindeki tüm paydaşların katılımını gerektiren bir süreçtir. İdareci, öğretmen, hizmetli, aşçı, memur, kantinci hatta servis görevlilerine kadar herkese görevler düşmektedir. Bütün bu paydaşların tutum, davranış ve ilişkilerini öğrencilere iyi örnekler sunacak şekilde ayarlamaları, öğrencilerin değerlerle ilgili öğrenmelerini olumlu etkileyebilir.

Öğretmenler, değer öğretimini etkin ve bütüncül bir şekilde gerçekleştirebilmek için okul çevresindeki kurum ve kuruluşlarla da işbirliği yapabilmelidir. Öğretmenin değer öğretimi konusunda işbirliği yapabileceği kurum ve kuruluşlar; diğer okullar, yerel yönetimler, toplum hizmeti yürüten kuruluşlar ile gönüllü kuruluşlardır. Değer öğretiminin daha etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için aynı bölgede bulunan okullarla işbirliği yapılarak çeşitli etkinlikler gerçekleştirilebilir. Yerel yönetimler, etkili değer öğretimi bakımından önemli bir işlevi yerine getirebilirler. Örneğin, yerel yönetimler, öğrencilerin, kendi çalışmalarına katılmalarını sağlayarak onların çeşitli değerleri öğrenmelerine katkıda bulunabilirler. Ayrıca öğretmenler yoksul ve ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek için projeler yürüten çeşitli kurumlarla işbirliği yaparak çocukların bu tür çalışmalara katılımını sağlayabilir. Yerel ve ulusal düzeydeki gönüllü kuruluşlar, çeşitli materyalleri ve projeleri ile okullardaki değer öğretimini destekleyebilir. Fakat araştırmamızda, çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gittiğini ifade eden herhangi bir öğretmene rastlanılmamıştır.

4. Sonuç

“Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Değer Öğretiminde Yaptıkları İşbirlikleri-Nitel Bir Araştırma-” adlı araştırmaya katılan öğretmenlerin 5’i (%20.8) ailelerle, 9’u (%37.5) meslektaşlarıyla ve 1’i (%4.1) ise okulun diğer personeliyle değer öğretiminde işbirliği yaptıklarını ifade etmiştir. Meslektaşlarıyla işbirliğine gittiğini ifade eden 9 öğretmenden 7’sinin doğrudan değer öğretimiyle ilgili olarak meslektaşlarıyla işbirliği yapmak yerine bazı sorunlu öğrenciler hakkında diğer öğretmenlerle görüşmeler yaptıkları anlaşılmıştır. Diğer iki öğretmenin ise doğrudan değer öğretimiyle ilgili olarak meslektaşlarıyla yaptıkları işbirliğinin sistemli olmadığı anlaşılmıştır. Ailelerle işbirliği yaptığını ifade eden 5 öğretmen, okulda yapılan değer öğretiminin etkisini artırmak adına ailelerle işbirliği geliştirmek yerine öğrencilerde gördüğü herhangi bir olumsuz durum karşısında ailelerle görüşmektedir. Buradan değer öğretiminde işbirliği yaptıklarını ifade eden öğretmenlerin büyük çoğunluğunun, öğrencilerin belirli değerleri bilmeleri, içselleştirmeleri ve o değerlere uygun hareket etmelerini sağlamaya yönelik planlı, sistemli ve etkin bir işbirliği gerçekleştirmek yerine bazı öğrencilerin sorunları konusunda aileleri ve meslektaşlarını sadece bilgilendirdikleri sonucu çıkarılabilir. Ayrıca araştırmamıza katılan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu (%62.5), değer öğretiminde herhangi bir işbirliğine gittiklerini ifade etmemişlerdir. Bu durum, öğrenciyle iletişim halinde olan idareci, diğer öğretmenler, hizmetli, aşçı, memur, kantinci hatta servis görevlilerine kadar tüm paydaşların değer öğretimi sürecine etkin katılımını ve bütüncül bir değer öğretimi gerçekleştirmeyi zorlaştırabilir. Ayrıca söz konusu paydaşlardan kaynaklanan bazı olumsuzluklar, öğrencilerin çeşitli değerleri öğrenmesine ve ahlaki gelişimine olumsuz etkide bulunabilir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi Öğretim Programı’nda öğretmenin başarıya ulaşabilmesi için aile, idare ve velilerle nitelikli iletişim kurması ve iş birliği yapması gerektiği ifade edilmesine ⁷ karşın araştırmamızda yer alan öğretmenlerin büyük çoğunluğunun bu konuda herhangi bir işbirliği yapmadıkları ve yaptıklarını ifade edenlerin ise değer öğretimine yönelik ilgililerle yeterli düzeyde işbirliği yapmadıkları tespit edilmiştir. Bu durum, sınıfların aşırı kalabalık ve öğretmenlerin aşırı ders yüklerinin olmasından kaynaklanabileceği gibi öğretmenlerin sözü edilen konuda yeterli bilgi ve becerilerinin olmamasından da kaynaklanabilir.

7 MEB, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu”, s. 188.

Araştırmamızda ortaya çıkan bulgular, ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleriyle yapılan başka araştırmalardan elde edilen verileri teyit eder niteliktedir. Asrı'nın yaptığı araştırmada, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin öğrenci aileleriyle, diğer öğretmenlerle ve diğer okul personeliyle yeterli düzeyde ilişki kuramadıkları ve işbirliği içine giremedikleri ortaya çıkmıştır⁸. Kaymakcan ve Meydan tarafından yapılan araştırmada ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin % 60'tan fazlasının, değer öğretimi için okul personeliyle yeterli işbirliğini sağlayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.⁹ Tüm bu veriler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin, değer öğretiminde elzem olan işbirliği konusunda istenilen noktada olmadıklarını göstermektedir.

Kaynakça

- Asrı, Safinaz. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlikleri(Göller Bölgesi Örneği)". Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005.
- Benninga, Jacques S. "An Emerging Synthesis in Moral Education." *Phi Delta Kappan* 69, sayı: 6 (1988), ss. 415-418.
- Bilsky, W., ve S. H. Schwartz. "Values and Personality". *European journal of personality*. 8, sayı: 3 (1994), s. 163.
- Bryan, L. "Once upon a time: Grimm approach to character education". *Journal of social studies research* 29, sayı: 1 (2005), ss. 3-6.
- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: DEM Yayınları, 2009.
- Kaymakcan, Recep, ve Hasan Meydan. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi". *Değerler Eğitimi Dergisi* 9, sayı: 21 (2011), ss. 29-55.
- Kirschenbaum, Howard. *100 ways to enhance values and morality in schools and youth settings*. Boston: Allyn and Bacon, 1995.
- Klaasen, C.A. "Teacher pedagogical competence and sensibility". *Teaching and Teacher Education*, sayı: 18 (2002), ss. 151-58.
- Korkmaz, M. *Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterlilikleri*. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Lickona, Thomas. *Educating for character : how our schools can teach respect and responsibility*. New York, N.Y.: Bantam, 1991.
- MEB. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu". Milli Eğitim Bakanlığı, 2010.
- — —. *Sosyal bilgiler programı ve kılavuzu (4-5)*. Ankara, 2004.
- Milson, Andrew J. "Social Studies Teacher Educators' Perceptions of Character Education."

8 Safinaz Asrı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Mesleki Yeterlikleri(Göller Bölgesi Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, s. 69.

9 Recep Kaymakcan ve Hasan Meydan, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programları ve Öğretmenlerine Göre Değerler Eğitimi*, Değerler Eğitimi Dergisi, İstanbul 2011, c. 9, sayı: 21, s. 27.

Theory and Research in Social Education 28, sayı: 2 (2000), ss. 144–69.

Milson, Andrew James. "The perceptions of social studies teacher educators regarding character education", 1999.

Özçelik, Durmuş Ali. *Okullarda Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010.

Raulo, M. "Introduction: All education is moral education". *Journal of Moral Philosophy* 31, sayı: 4 (2000), ss. 507–18.

Ryan, Kevin, ve Karen E. Bohlin. *Building character in schools : practical ways to bring moral instruction to life*. San Francisco: Jossey-Bass, 1999.

Wynne, Edward A. "Balancing Character Development and Academics in the Elementary School". *Phi Delta Kappan* 69, sayı: 6 (1988), ss. 424–26.

Yeşilyaprak, Binnur. *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. 11.baskı. Ankara: Nobel Yayınları, 2005.